

Mellékletek

I. sz. melléklet: Szempontrendszer szótárak vizsgálatához.¹

1. A szótárral kapcsolatos információk (háttér)

1.1 Tágabb háttér:

1.1.1 az adott nyelvterület szótárkultúrájának általános jellemzése; az adott szótártípus előzményei, történeti beágyazottsága;

Az ainu nyelv dokumentálása már a 17. században megkezdődött, szótárak azonban főleg a 19. végétől készültek. Nyelvpárok tekintetében angol, német, lengyel, orosz, japán stb. nyelvpárral születtek ainu szótárak. Ezek többségében néhányezer bejegyzést tartalmaznak. A három nagy területi nyelvváltozat nem azonos mértékben dokumentált, különösen a kuril-szigeteki dialektusról maradt fenn kevés forrás.

1.1.2 az elemezett szótár elhelyezése ebben a körben (előfutárai, előzményei; műfajok és irányzatok).

Az *Ainu* szótár a 20. század elején, született több más szótárral közel egyidőben született. Előfutárának tekinthetők többek között a Baráthosi által forrásként felhasznált szótárak: Ignacy Radliński: *Słownik narzeczy ludów kamczackich. I. Słownik narezca ainów, zamieszkujących wyspę Szumszu w łańcuchu Kurylskim przy Kamczatce, ze zbiorów Prof. B. Dybowskiego* (1891), John Batchelor: *An Ainu-English-Japanese Dictionary (Including a Grammar of the Ainu Language)* (1889, 1905 stb.), Bronisław Piłsudski: *Materials for the study of the Ainu language and folklore* (1912), illetve Kindaicsi Kjósuke munkássága. Olyan szempontból egyedinek számít, hogy nem egy dialektust igyekszik minél teljesebben leírni, hanem arra törekszik, hogy minél több esetben egymás mellé állítsa a dialektusokat, és az ainu nyelv egészén minél részletesebben dokumentálja.

1.2 Szűkebb háttér:

1.2.1 a szótár kiadója (a cég profilja, reputációja; a termék promóciója, elérhetősége); online szótár esetében a szótár kiadója, gondozója vagy fenntartója;

Nem releváns.

1.2.2 a szótár szerkesztője (korábbi munkássága, szakmai elismertsége); online szótár esetében személy, csoport, intézmény, közösség, felhasználók szerkesztik-e; van-e szakmai felügyelet.

Baráthosi több más nyelvből is készített szójegyzéket, például gold, negidál, orocs nyelvből. Ugyanakkor Baráthosi szakmai hozzáértését többször megkérdőjelezték, különösen kortársai.

2. A szótár tartalmáról szóló információk (statikus leírás)

2.1 A szótár fizikai leírása

¹ A szempontrendszer teljes egészében átvétel Fóris Á. *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegennyelv) tanároknak*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, 2018. c. kötetből.

2.1.1 nyomtatott szótár esetében méretei, papírja, nyomása, kötése; példányszáma, ára, kiegészítői;

A szótárt egy A5-ös iskolai füzetbe kézzel jegyezték fel. 314 oldalon vannak feljegyzések, a füzetben további üres oldalak is találhatók.

2.1.2 online/mobil szótár esetében technikai paraméterei (hardverkövetelmények, futtatási platform, szoftver), jellege (egyedülálló szótár, szótárklaszter, szótárportál, szótári gyűjtőoldal), ára (fizetős, ingyenes, korlátozottan ingyenes).

Nem releváns.

2.2 A szótár szerkezete

2.2.1 Megastruktúra (ebből a szótáron kívüli rész):

a) előszó, használati útmutató (a célközönség megjelölése, normatív vagy leíró szótár, a konkrét célok kifejtett és világos volta, és ezek megvalósulása a szótárban);

Előszó nincs; a szótár elején és végén Baráthosi megjegyzései találhatóak. A kéziratot magának készítette, de a szakirodalom szerint később kiadásra szánt egy ainu szóanyagot, lehetséges, hogy ez a kézirat volt a kiadásra szánt szótár alapja. Nem világos, hogy Baráthosi mi alapján válogatta össze a szavakat, egyrészt saját gyűjtései, másrészt más szótárak kifejezései találhatók meg a szójegyzékben.

b) rövidítések, források (teljesség, pontosság, egyértelműség);

Visszatérő jelleggel az alábbi rövidítések találhatók meg a szótárban:

S': szahalini ainu szó

H': hokkaidói ainu szó

K': kuril-szigeteki ainu szó

Forrásait Baráthosi jelölte, de nem pontosan; ezekre a szerző vezetéknévéről lehet következtetni.

c) mutatók, bibliográfia (szakszerűség); szerzői jogi információk, segédletek, hirdetések.

Nincsenek mutatók, illetve bibliográfia. Forrásai egy részéről az első oldalon tájékozódhatunk.

2.2.2 Makrostruktúra:

a) a címszavak sorrendje: alfabetikus (előlről vagy hátulról kezdődő), tematikus, kronologikus, gyakorisági;

Alfabetikus sorrend jellemzi.

b) a közölt anyag jellege (szöveges, képi, és ezek viszonya;

Csak szöveges anyag található benne.

c) lehetséges szövegtípusok (hagyományos szócikk; [keretes] betétszöveg; lista; táblázat, ábrák stb.);

Hagyományos szócikkek jellemzik, nincsenek táblázatok vagy ábrák.

d) online/mobil szótár esetében a keresőmotor jellemzése (a keresés módja, hatóköre, lekérdezés módja, beírási lehetőségek), a keresési találatok megjelenítése, a közölt anyag jellege (szöveges, multimédiás).

Nem releváns.

2.2.3 Mikrostruktúra

a) a szócikk szerveződési elvei (mit, milyen sorrendben, milyen megjelenítésben közöl);

Az ainu szót, majd annak magyar, esetenként német, vagy más idegennyelvi megfelelőjét is közli. Egyes címszavaknál több változatot is megad (szahalini, hokkaidói, kuril-szigeteki). Példamondatok is szerepelnek, de többségében nem jellemző. Jelöli a szócikk forrását (melyik szótárból származik, időnként pontosabban is), illetve időnként nyelvtani formákat is. Sok szócikk azonban csak az önmagában az ainu szóból áll.

b) a szócikk tagolása: a tagolászövegek (felsoroló, csoportosító stb.) szimbólumok jellege, megformálása, alkalmazása;

Nincsenek tagolászövegek. Az új kezdőbetűvel kezdődő szavak többnyire új oldalon kezdődnek.

c) online/mobil szótár esetében az információk megjelenítésének módja, sorrendje, a szócikkek szövegének megjelenítése, áttekinthetősége.

Nem releváns.

2.2.4 Mezostruktúra

a) szótáron belüli és szótáron kívüli utalások (szövegre vagy képre); online szótárak esetében belső linkek (szócikken belül és szócikkek közötti), és külső linkek (más online szótárra mutató, webhelyre mutató, nem internetes forrásra utaló);

Az első oldalon megjelölte a forrásai egy részét, ezekhez különböző színeket rendelt. A szócikkeknel azonos színnel jelölte, hogy melyik szótárból származik.

b) rendezőszövegek (élőfej és élőláb, és a bennük található információk).

Nincsenek rendezőszövegek.

2.3 A szótár tartalma (a mikrostruktúra – a szócikkek tartalma – alapján)

2.3.1 Lexikológiai alapok:

a) a feldolgozott szókincs nagysága és összetétele (szó, kifejezés, frazeológiai egység stb.); a szókincs válogatásának szempontjai („hagyományos”, korpuszalapú, gyakorisági, fontossági); példamondatok száma, szerepe;

A szótár körülbelül 6500 szócikket tartalmaz (Baráthosi számítása szerint 6839-et, a szerző számítása szerint 6585-öt). A szókincs válogatásának szempontja ismeretlen. Az alapján azonban, hogy tervezett kiadni egy ainu szótárt, ezzel a céllal készülhetett a kézirat. Nem tudni azonban, milyen célcsoportnak szánta volna a szótárt, és ez megnehezíti az arra való következtetést, hogy milyen szempontok alapján válogatta össze a kifejezéseket. Viszont az láthatóan célja volt, hogy a különböző nyelvjárásokat egymás mellett felvonultassa. Kevés a

példamondat, ezek szerepe a szó/kifejezés kontextusba állításával a jobb megértés elősegítése lehet.

b) szinkrónia és diakrónia viszonya;

A Baráthosi által megjelölt szótárak mindössze néhány év, esetleg egy-két évtized eltéréssel készülhettek, illetve Baráthosi ainu gyűjtései is nagyjából erre az időközre tehetők. Ezért kronológiai szempontból az ainu nyelv hasonló állapotát jelzi. Diakrón összehasonlításra utaló jel nem található.

c) a különféle nyelvváltozatok (területi, társadalmi, szituatív változatok) reprezentációja a szókincsben és minősítési rendszere.

Mindhárom ainu területi nyelvváltozatot igyekszik felvonultatni. Ezeket nem rendeli egymás alá.

2.3.2 Fonológiai/grafémikai információk:

a) kiejtés(változatok) jelölése, minősítése;

A kiejtés-változatokat nyelvjárásonként különíti el, egymás mellé helyezve őket jelöli, hogy mely dialektusról van szó.

b) írás(változatok) jelölése, minősítése.

Az ainu nyelvnek nincs saját írása, így nem jelöl írásváltozatokat. Sajátos módon jegyzi le a nyelvet, leginkább a Bronisław Piłsudski által alkalmazott lejegyzéssel mutat közös vonásokat.

2.3.3 Grammatikai információk:

a) morfológia (szótári alak/lemma): szófaj, nyelvtani nem, szám és eset, nyelvtani paradigma stb.;

Kevés esetben ad meg morfológiai információkat, ezek többnyire ugyanazon szó eltérő végződéseit. Azonban ezek esetében is jellemző, hogy nem magyarázza a különböző végzések jelentését, jelentőségét.

b) szintaxis: mondatrészség; szabad és kötött bővítmények (vonzatok); szórend.

Nem releváns.

2.3.4 Szemantikai információk:

a) metanyelv (defining vocabulary [definiáló szókincs], meghatározások jellege (definíciók típusa) [célközönség!]; és/vagy célnyelvi ekvivalensek;

Kevés metanyelvi elemet használ, a szócikkek többnyire egy vagy több ainu forrásnyelvi elemből és a hozzárendelt egy vagy több magyar és esetleg más nyelvű ekvivalensből állnak.

b) poliszémia, homonímia, szinonímia;

Nem jellemzők erre a szótárra.

c) az enciklopédikus ismeretek szerepe és aránya, és viszonya a (legújabb) szakmai és tudományos eredményekhez (a szótári hitelesség kérdése).

Mivel a szavak egy része nem Baráthosi saját gyűjtéséből származik, ezért ezen esetekben a forrásként szolgáló szótárírók hitelessége vizsgálható adott esetben. Baráthosi maga kevés időt töltött az ainuknál, ezért saját gyűjtésével kapcsolatban több kétség merülhet fel. Más nyelvek esetében azonban feljegyzései igen pontosnak bizonyultak, ez hitelessége mellett szól. Hitelesítésre leginkább más szótárakkal történő összevetés során van lehetőség.

2.3.5 Egyéb releváns nyelvészeti információk:

a) frazeológia (kollokációk, kifejezések, idiómák stb.);

Nagyon kevés található a szótárban.

b) pragmatika (példamondatban, illetve explicit magyarázattal a szócikkekben vagy betétszövegként).

Csak egy-egy esetben fordul elő.

3. A szótár használatáról szóló információk

3.1 Használhatóság a célközönség és más felhasználók szempontjából.

Ma leginkább forrásként használható, amennyiben például az ainu nyelv akkori állapota kerül vizsgálat alá. Illetve ainu-magyar szótár a mai napig nem került kiadásra, így a magyarok számára ainu nyelv tanulására és vizsgálatára lenne használható, amennyiben hozzáférhetővé válna. Emellett az ainu nyelv területi változatainak összevetésére lehet alkalmas, a szóanyag nagyságához mérten.

3.2 Adatok általános hozzáférhetősége, ellenőrizhetősége.

A szótár csak kutatási célra hozzáférhető. A felhasznált szótárak többsége ma már *public domainben* elérhető.

3.3 A szótár innovatív jellege (új szerkezeti, tartalmi, használati jegyek).

Újításnak számít a két nyelv – az ainu és a magyar. A tény, hogy több szótár anyagából (és saját gyűjtéséből) válogatta össze a szavakat, emellett a nyelvváltozatok egymás melletti felsorolása.

3.4 A szótár (szakmai, gyakorlati, esztétikai stb.) értékelése, haszna a társadalom szempontjából.

A szótár feldolgozásával az ainu nyelv megőrzését, kutatását segítheti elő, ezzel az ainu kulturális örökség gondozását, ami értékes lehet a ma élő ainuk számára.

**II. sz. melléklet: Az *Ainu* szótár c. kéziratban található szócikkek számának számítása;
Baráthosi és a szerző számításának összevetése.**

Betű	Baráthosi	A szerző	Különbség
a	910	811	99
b	0	10	10
c	260	257	3
d	8	8	0
e	453	541	88
f	8	8	0
g	0	2	2
h	269	269	0
i	457	568	111
j	331	337	6
k	677	685	8
l	0	1	1
m	221	220	1
n	610	391	219
o	374	380	6
p	332	337	5
r	311	321	10
s	504	514	10
t	466	475	9
u	349	352	3
v	98	98	0
Összesen	6638	6585	53

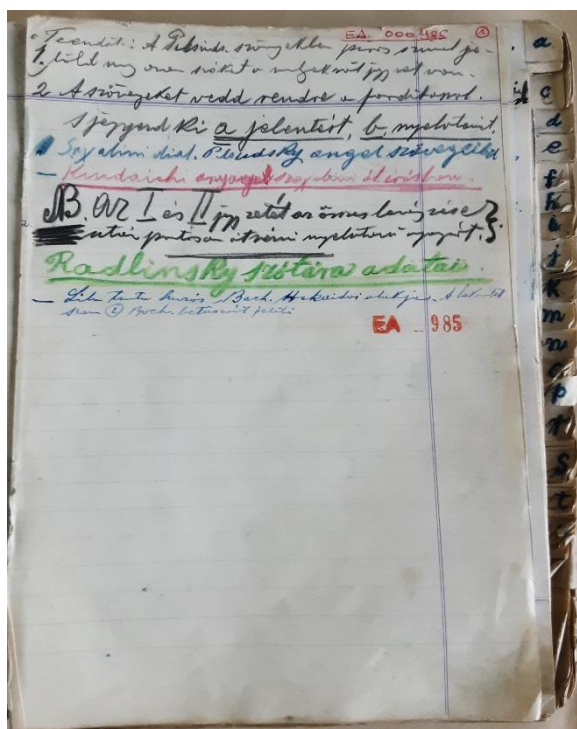
III. sz. melléklet: A jelentéssel, színkóddal, illetve régiójelöléssel rendelkező szócikkek száma és aránya az *Ainu szótár* c. kéziratban.

Szavak száma	Szavak jelentéssel	Szavak jelentés nélkül	Zöld színkód	Kék színkód	Piros színkód	
6585	4002	2583	1801	149	830	
100%	~61%	~39%	~27%	~2%	~13%	
Összes színkód	Több színkódú szavak	Színkódolt szavak	Színkód nélküli szavak	(B)	(Fekete/I)	
2780	99	2879	3706	(12)	(105)	
	~1,5%	~44%	~56%			
Hokkaidó	Szahalin	Kuril-szigetek	Helyjelölések száma	Több hely	Hellyel jelölt szavak	
24 ~0,36%	72 ~1%	168 ~2,4%	267	20	246 ~3,6%	

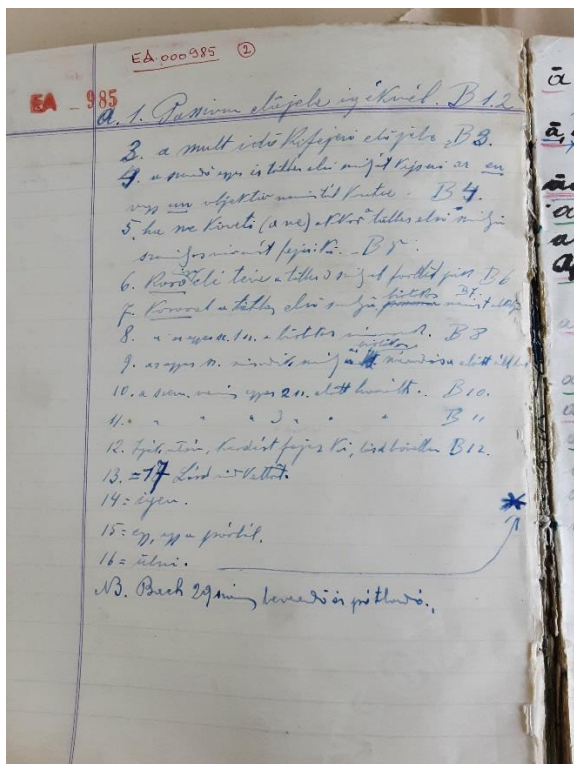
IV. sz. melléklet: Régiójelölések száma színkód szerint az *Ainu szótár* c. kéziratban.

Hokkaidó	Piros	Kék	Zöld	Jelentéssel	Jelentés nélkül	B
24	13	3	5	24	0	3
Szahalin	Piros	Kék	Zöld	Jelentés	Nincs jelentés	B
72	33	22	11	72	0	5
Kuril-szigetek	Piros	Kék	Zöld	Jelentés	Jelentés nélkül	B
168	17	4	141	168	0	4

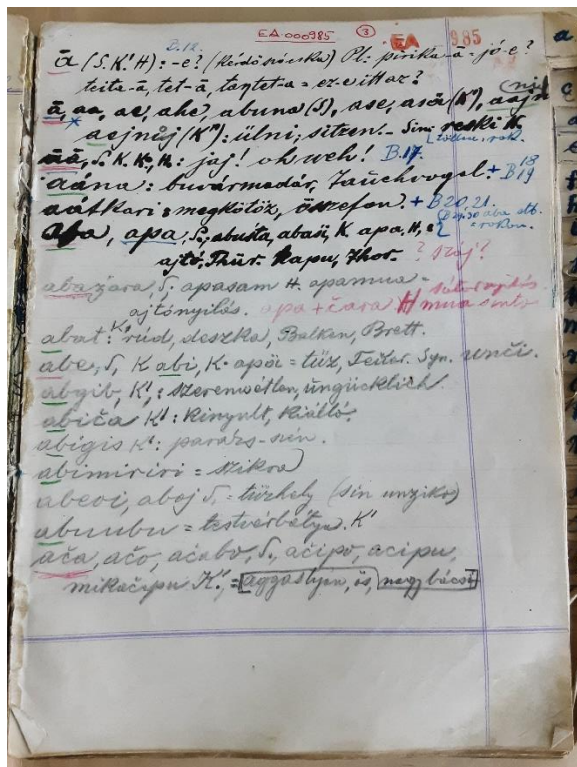
V. sz. melléklet: *Ainu szótár* 1. oldal. Baráthosi megjegyzései a színkódokat illetően.



VI. sz. melléklet: *Ainu szótár* 2. oldal. John Batchelor: *An Ainu-English-Japanese Dictionary* c. szótárból átmásolt részlet.



VII. sz. melléklet: *Ainu szótár* 3. oldal. Ezen az oldalon található a legtöbb és legrészletesebb jelölés.



VIII. melléklet: *Ainu szótár* 313-314. oldal. Baráthosi számításai a szótárban található szócikkekről.

EA. pec 985	(313)		
EA. 985			
910	a	a=910.	8
260	c	c=260.	
8	d	d=8	
453	e	e=453	
8	f	f=8	
269	h	h=269	
457	i	i=457	
331	j	j=331	
677	k	k=677	
221	m	m=221	
610	n	n=610	
374	o	o=374.	
332	p	p=332.	
311	r	r=311	
504	s	s=504.	
466	t	t=466.	
349	u	u=349	
98	v	v=98	
6839			
77			